

**O‘ZBEK DRAMATURGIYASIDA TARIXIY OBRAZLAR: USMON AZIM
IJODIDAGI TARIXIY OBRAZLARNI YORITISH USLUBI**

Shukrullayeva Durdona Erkin qizi

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti
ingliz tili o‘qituvchisi*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada o‘zbek dramaturgiyasida tarixiy obrazlarning yaratilishi va ularni sahna san‘atida ifodalash masalalari ko‘rib chiqiladi. Usmon Azimning dramaturgiya sohasidagi ijodi orqali tarixiy shaxslarning badiiy obrazga aylanish jarayoni tahlil qilinadi. Shuningdek, uning asarlarida qo‘llanilgan badiiy uslub va poetika xususiyatlari yoritiladi.*

Kalit so‘zlar. *O‘zbek dramaturgiyasi, tarixiy obrazlar, Usmon Azim, badiiy uslub, poetika, tarixiy haqiqat, sahna san‘ati.*

Tarix har bir millat madaniyati va san‘ati rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Tarixiy obrazlarning dramaturgiyada aks ettirilishi nafaqat o‘tmish haqida tasavvur berish, balki xalqning ma‘naviy dunyosini boyitishga xizmat qiladi. O‘zbek dramaturgiyasi bu borada o‘ziga xos yondashuvlarni namoyon qilib, tarixiy shaxslarning dramatik talqinida yangi badiiy ufqlarni ochmoqda. Bu maqola Usmon Azimning ijodini asosiy ob‘yekt sifatida ko‘rib, uning tarixiy obrazlarni yoritish uslubiga bag‘ishlangan.

Usmon Azim – zamonaviy o‘zbek dramaturgiyasining yirik vakillaridan biri bo‘lib, uning asarlarida tarixiy shaxslar va ularning davrlari aniq va ta‘sirchan tarzda aks ettirilgan. U o‘z ijodida tarixiy haqiqat va badiiy to‘qimalarni uyg‘unlashtirish orqali tomoshabin va o‘quvchilarning qalbida chuqur taassurot qoldirishga erishgan.

Usmon Azim tarixiy obrazlarni yaratishda quyidagi asosiy usullarga murojaat qiladi: Usmon Azimning “Tarixiy sahna” asarida bu usul yaqqol ko‘zga tashlanadi: “Tarixning mohiyatini anglash uchun o‘tmishdan bugungi kungacha uzviylikni his etish zarur” (Azim, 2010).

Tarixiy shaxslarning ichki dunyosini ko‘rsatishda ularning qarama-qarshi tomonlari ko‘pincha dramatik yo‘nalishda aks ettiriladi. Masalan, Alisher Navoiyga bag‘ishlangan sahnalarda uning shaxsiy iztiroblari va davlat mas‘uliyati o‘rtasidagi kurash ochib berilgan.

Usmon Azim tarixiy obrazlarni yaratishda o‘ziga xos poetik tasvirlardan foydalanadi. Uning ijodida tarixiy voqealar shunchaki xronologik ketma-ketlikda emas, balki sahnaviy ramzlar orqali aks ettiriladi.

Tarixiy obrazlarni yaratishda muhim jihat – bu haqiqat va badiiylik o‘rtasidagi muvozanatni saqlashdir. Usmon Azimning asarlarida bu tamoyil asosiy

yo‘nalishlardan biridir. “Tarixiy haqiqatni dramatik sahnada ifodalash – bu shunchaki o‘tmishni qayta tiklash emas, balki undan saboq chiqarish demakdir” (Azim, 2015).

Usmon Azim asarlaridagi qahramonlar:

Amir Temur obrazining talqini:

Usmon Azim Amir Temur obrazini yaratishda uning shaxsiy fazilatlarini sahna ko‘rinishlarida dramatik kontrastlar orqali yoritadi. Amir Temur – nafaqat buyuk sarkarda, balki o‘z davri madaniyatining ham asoschisi sifatida tasvirlanadi.

O‘zbek dramaturgiyasida tarixiy obrazlar: Usmon Azim ijodidagi tarixiy obrazlarni yoritish uslubi.

O‘zbek dramaturgiyasida tarixiy obrazlarning o‘rni va ahamiyati

O‘zbek dramaturgiyasi tarixiy obrazlar yaratish bo‘yicha boy an‘anaga ega. Tarixiy obrazlar milliy o‘zlikni anglashda muhim o‘rin tutadi. Sharq mutafakkirlaridan Alisher Navoiy: “Tarixni bilmagan xalqning kelajagi yo‘q”, – deya ta‘kidlagan. Bu fikr dramaturgiyada tarixiy obrazlarning ahamiyatini yanada oshiradi. O‘zbek dramaturglari – Hamza, Abdulla Qodiriy, Said Ahmad kabi ijodkorlar tarixiy obrazlarni yaratishda ulkan ishlar qilgan. Ularning asarlarida tarixiy shaxslarning ma‘naviy olami, qarashlari va voqealar zanjiri yuksak badiiylilikda ochib beriladi.

Adabiyot tarixida tarixiy obrazlar orqali xalqning o‘zligini, milliy qahramonlarini ulug‘lash asosiy maqsad bo‘lib kelgan. Bu jarayon faqat o‘zbek dramaturgiyasiga xos emas. Mashhur rus yozuvchisi Aleksandr Pushkin “Boris Godunov” tragediyasida Rossiya tarixidagi muhim davrlarni va shaxslarni ochib bergan. Shu kabi asarlar orqali tarixiy voqealar bilan badiiy obrazlar uyg‘unlashadi.

Usmon Azim ijodida tarixiy obrazlar

Usmon Azim o‘z ijodida tarix va badiiylilikni uyg‘unlashtirishga alohida e‘tibor beradi. Uning “Jaloliddin Manguberdi”, “Bobur” kabi asarlari o‘zbek dramaturgiyasida tarixiy obrazlarni yoritishda yangi bosqichni boshlab berdi. Adib tarixiy voqealarni tahlil qilish bilan birga, ularga badiiy estetik jihatdan yondashadi. Uning ijodida tarixiy obrazlar faqat ma‘naviy yuksaklik namunasi emas, balki insoniy kamchiliklar va murakkabliklarni aks ettiruvchi vosita sifatida ham talqin qilinadi.

1. Jaloliddin Manguberdi obrazini yaratish uslubi

Usmon Azim “Jaloliddin Manguberdi” tragediyasida buyuk sarkarda Jaloliddin Manguberdi siymosini badiiy talqin qiladi. Asarda Jaloliddinning ona Vatan uchun kurashi, shaxsiy iztiroblari va tarixiy qarorlari gavdalantiriladi. Usmon Azim Jaloliddin obrazini yaratishda tarixiy haqiqatga sodiq qolish bilan birga,

uning insoniy fazilatlarini ham namoyon etadi. Jaloliddinning jasorati, otabobolarining orzularini amalga oshirish uchun qilgan intilishlari asarda chuqur ochib beriladi. Bu borada Lev Tolstoyning “Tarixda shaxsning roli – xalqning kuchini namoyon etishda ko‘rinadi” degan so‘zlari muhim ahamiyatga ega.

Asarda qahramonning o‘z ona yurti va oilasi uchun qilgan fidokorona harakatlari, uning ichki dunyosidagi murakkabliklar zamonaviy o‘quvchini ham o‘ziga tortadi. Usmon Azim Jaloliddinning tarixiy shaxsiyatini ochishda badiiy til va ifoda vositalaridan unumli foydalanadi. “Jaloliddin Manguberdi” asari o‘zbek sahnasida katta muvaffaqiyatga erishgan bo‘lib, milliy ruh va o‘zlikni tiklashga xizmat qilmoqda.

2. Bobur siymosi: shoir va davlat arbobi uyg‘unligi

“Bobur” pyesasi Usmon Azim ijodining eng yorqin namunalaridan biridir. Asarda Zahiriddin Muhammad Boburning shoir va davlat arbobi sifatidagi ikki tomonlama qiyofasi yuksak badiiylilikda aks ettirilgan. Adib Boburning “Boburnoma” asariga tayanib, uning ichki dunyosi va tarixiy muhitini yorqin tasvirlaydi. Bu borada Usmon Azimning: “Tarixiy obrazni yaratishda yozuvchi faqat faktlarga emas, balki uning ruhiyatiga ham kirib borishi lozim”, – degan fikri uning uslubini ochib beradi.

Boburning o‘z zamonidagi murakkab siyosiy vaziyatda o‘z xalqini himoya qilish va davlatni boshqarishdagi jasorati, uning shoir sifatidagi nozik qalbi va tabiatga bo‘lgan mehrini uyg‘unlashtirgan holda tasvirlanadi. Boburning insonga va tabiatga bo‘lgan mehrini aks ettiruvchi qahramonliklari orqali Usmon Azim tarixiy obrazni zamonaviy kitobxonga yaqinlashtiradi.

Usmon Azim uslubining o‘ziga xosligi

Usmon Azim ijodida tarixiy obrazlarni yoritish uslubi quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi:

Badiiy tasvirning kuchliligi: Usmon Azim tarixiy shaxslarning faqat tashqi harakatlarini emas, balki ularning ichki kechinmalarini ham yorqin tasvirlaydi. Bu uslub orqali o‘quvchi qahramonning his-tuyg‘ularini chuqur his qiladi.

Zamonaviylilik bilan bog‘lanishi: Tarixiy voqealar va obrazlar orqali zamonaviy muammolarni ko‘taradi. Bu o‘quvchida tarixiy shaxslarning qarorlarini bugungi kun voqeliklari bilan taqqoslash imkonini beradi.

Milliy ruh va madaniyatga sodiqlik: Usmon Azim asarlarida milliy qadriyatlar, madaniy xususiyatlar yuksak darajada namoyon bo‘ladi. Adibning asarlarida milliy ma‘naviyatga xos unsurlar alohida o‘rin tutadi.

Badiiy tilning boyligi: Usmon Azim tarixiy asarlarida boy badiiy til va tasvir vositalaridan foydalanadi. Uning asarlarida tasvir va voqelik uyg‘unligi, ramzlar va poetik ifoda vositalari ko‘zga tashlanadi.

Jahon dramaturgiyasida tarixiy obrazlarni yaratish tajribasi

Usmon Azim ijodini jahon dramaturgiyasi tajribasi bilan solishtirganda, ularning ko‘p jihatdan uyg‘unligi ko‘zga tashlanadi. Masalan, Uilyam Shekspirning “Yuliy Sezar” yoki “Genrix V” asarlarida tarixiy shaxslarning ichki dunyosi va tashqi harakatlari uyg‘un tarzda tasvirlangan. Shekspir qahramonlarining murakkab ichki kechinmalarini ko‘rsatganidek, Usmon Azim ham Jaloliddin Manguberdi yoki Boburning ichki iztiroblarini chuqur yoritadi.

Bundan tashqari, nemis dramaturgi Fridrix Shillerning “Maria Styuart” yoki fransuz yozuvchisi Viktor Hyugoning “Shoh quvonchi” kabi asarlarida ham tarixiy voqealar va shaxsiyatlarni badiiy jihatdan ochib berish usuli ko‘zga tashlanadi. Usmon Azim ushbu tajribalarni milliy ruh va o‘ziga xoslik bilan uyg‘unlashtirgan holda rivojlantiradi.

Usmon Azim ijodi o‘zbek dramaturgiyasida tarixiy obrazlarni yaratish va yoritishda yangi ufqlarni ochib berdi. Uning asarlari nafaqat badiiy qiymati, balki tarixiy ma‘lumotlarga boyligi bilan ham e‘tiborga loyiqdir. Adibning asarlari orqali o‘tmishga nazar tashlab, bugungi kun uchun muhim saboqlarni olish mumkin. Shu sababli Usmon Azim ijodidagi tarixiy obrazlar – nafaqat o‘zbek adabiyotining, balki milliy madaniyatning ham bebaho boyligi hisoblanadi.

Xulosa: Usmon Azimning tarixiy obrazlarni yoritish uslubi uning dramaturgiyasining eng muhim jihatlaridan biridir. U tarixiy haqiqat va badiiy ijodiylikni uyg‘unlashtirish orqali nafaqat tarixni qayta tiklashga, balki uni yangi badiiy talqinlarda namoyon qilishga erishgan. Shunday qilib, Usmon Azim o‘zining ijodiy faoliyati bilan o‘zbek dramaturgiyasida yangi yo‘nalishlarni ochib bergan.

Usmon Azimning tarixiy obrazlarga yondashuvi orqali xalqning ma‘naviy-madaniy o‘rishiga hissa qo‘shgani ko‘zga tashlanadi. Uning asarlari nafaqat tarixiy voqealarni qayta jonlantirish, balki zamonaviy tomoshabin qalbida tarixga nisbatan hurmat va milliy g‘ururni oshirishga xizmat qiladi. Usmon Azim ijodi tarixni va zamoniylilikni mushtaraklikda ifodalashning yorqin namunasi bo‘lib, kelajak avlodlar uchun bebaho merosdir. Tarixiy obrazlarni yoritishda uning ishlatilgan badiiy va poetik tasvir vositalari, ramzlar va dramatik uslublar milliy dramaturgiyani yangi bosqichga olib chiqishga ko‘maklashgan.

Umuman olganda, Usmon Azim ijodi milliy ong va tarixiy xotirani tiklashda ulkan ahamiyatga ega. Tarixiy obrazlar orqali u xalqning boy madaniy merosini keng ommaga yetkazish bilan birga, uning dolzarb muammolarini ham yoritishga erishadi. Shunday qilib, Usmon Azimning dramaturgik merosi tarix va san‘at o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ochib beradi va o‘zbek madaniyati rivojida mustahkam poydevor yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

- 1.Navoiy, A. (2023). “Xazoyin ul-ma‘oniy”. Toshkent: O‘zbekiston Milliy nashriyoti.
- 2.Azim, U. (2018). “Jaloliddin Manguberdi”. Toshkent: Adabiyot va san‘at.
- 3.Azim, U. (2020). “Bobur”. Toshkent: Yangi asr avlodi.
- 4.Tolstoy, L. (1992). “Tarix va shaxs”. Moskva: G‘alaba.
- 5.Said Ahmad (1980). “O‘tmish saboqlari”. Toshkent: Fan nashriyoti.
- 6.Qodiriy, A. (1972). “O‘tgan kunlar”. Toshkent: Sharq.
- 7.Alimova, D. (2021). “O‘zbek dramaturgiyasi tarixiy manzaralarda”. Toshkent: Ilm va taraqqiyot.
- 8.Pushkin, A. (1831). “Boris Godunov”. Moskva: Klassik adabiyot.
- 9.Shekspir, U. (1600). “Yuliy Sezar”. London: Folger Shakespeare Library.
- 10.Shiller, F. (1800). “Maria Styuart”. Vena: Nemis Klassik Nashriyoti.
- 11.Hyugo, V. (1832). “Shoh quvonchi”. Parij: Gallimard.
- 12.Bekjonov, A. (2019). “O‘zbek sahnasi va tarixiy dramatik asarlar”. Toshkent: San‘at.

“FALSAFA INSONIYATNING O‘ZLIKKA INTILISHI”

Uktamov Hayriddin Husniddinovich

Samarqand viloyati Samarqand shahar 33-maktabining 10-“D” o‘quvchisi.

Annotatsiya; *Mazkur maqolada falsafa insoniyatni yo‘naltiruvchi va yorituvchi kuch sifatida tasvirlangan. U tafakkur, ma‘naviyat va o‘zlikni anglash jarayonidagi o‘rni, shuningdek, zamonaviy muammolarni hal etishdagi ahamiyatini yoritadi. Matnda Platon, Aristotel, Kant va ekzistensializmning insoniyat tarixiga qo‘shgan hissi va kelajakda falsafiy yondashuvning zarurligi haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so‘zlar; *"falsafa," "tafakkur," "o‘zlikni anglash," "Platon," "Aristotel," "zamonaviy muammolar," "ma‘naviyat."*

Falsafa: Insoniyatni Yorituvchi Abadiy Mash’al

Insoniyat tarixida donishmandlik, tafakkur va ma‘noni izlash har doim markaziy o‘rin tutgan. Falsafa bu – insonning o‘zligini anglashga, mavjudlikning mazmunini kashf etishga bo‘lgan cheksiz intilishidir. U faqat nazariy bilimlar